

تعدد جرم در ارتکاب توامان جرائم مزاحمت تلفنی، توهین و تهدید

جلال‌الدین قیاسی^۱، عباس غالب‌زاده^۲

چکیده

جرم مزاحمت تلفنی از جرائم نو و دارای ماهیت خاص است که استفاده از وسیله تلفن و سایر دستگاه‌های مخابراتی در شکل‌گیری آن موضوعیت دارد. در برخی از حالت‌ها، مرتکبان علاوه بر ایجاد مزاحمت تلفنی، افعال مجرمانه دیگری از قبیل توهین، تهدید را نیز مرتکب می‌شوند و در برخی از مواقع نیز، این وسایل صرفاً برای ارتکاب جرائم مذکور به کار گرفته می‌شود. در حالت ارتکاب توامان این بزه با جرائمی چون توهین و یا تهدید، در تشخیص اعمال مقررات تعدد اعم از مادی یا معنوی و یا عدم اعمال این مقررات، اختلاف نظرهایی مشاهده می‌شود؛ به نحوی که در رویه قضایی و دکترین حقوقی، برخی این حالت را منطبق با «جرم شامل» و دارای عنوان مجرمانه خاص «مزاحمت تلفنی»، عده دیگری تعدد معنوی و گروهی نیز تعدد مادی می‌دانند؛ افزون بر موارد یادشده، تصور تعدد نتیجه نیز در این حالت وجود دارد؛ در حالی که با بررسی استدلال‌های موجود در رویه قضایی و دکترین حقوقی و با بررسی تحلیلی ارکان بزه مزاحمت تلفنی، توهین یا تهدید، پذیرش دیدگاه دیگری که ترکیبی از تعدد معنوی (تعدد عنوان) و تعدد مادی است و این نوشتار به تفصیل آن پرداخته است، ارجح به نظر می‌رسد.

واژگان کلیدی: مزاحمت تلفنی، تعدد معنوی، تعدد مادی، تعدد نتیجه، جرم

شامل.

۱. دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه قم

jalalghiasi2001@yahoo.com

۲. دانشجوی مقطع دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه قم (نویسنده مسوول)

abbasghalebzadeh@gmail.com

درآمد

جرم مزاحمت تلفنی از جمله جرائم علیه شخصیت معنوی و پدیده‌ای نوظهور است که آسایش افراد را مورد حمله قرار داده است. با پیشرفت تکنولوژی و اختراع گوشی‌های هوشمند و سایر دستگاه‌های مخابراتی و همچنین آسان شدن دسترسی عامه جامعه به آن‌ها، بزه مزاحمت تلفنی غالباً از طریق این وسایل صورت می‌گیرد. افراد با استفاده از وسایل مخابراتی، در برخی مواقع برای دیگران صرفاً ایجاد مزاحمت می‌نمایند؛ گاهی علاوه بر ایجاد مزاحمت و مقارن با آن، جرائمی چون توهین یا تهدید را نیز مرتکب می‌شوند و در مواقعی هم صرفاً برای ارتکاب جرائم توهین یا تهدید، از این وسایل استفاده می‌کنند بدون آن‌که رفتار ارتكابی مزاحمت تلفنی تلقی شود.

در ارتکاب بزه مزاحمت تلفنی به تنهایی، رویه قضایی با کمتر مشکلی مواجه است، ولی در اکثر پرونده‌ها، محتوای صوت یا تصویر مبادله شده بین مرتکب و مخاطب، متضمن محتوای موهن و یا تهدیدآمیز است که در تشخیص اعمال مقررات تعدد اعم از مادی، معنوی، نتیجه و یا تلقی مجموع رفتارهای ارتكابی تحت عنوان جرم شامل (مزاحمت تلفنی) مشکلاتی را به وجود آورده و منتهی به صدور آرای قضایی متفاوتی شده است؛ در حالی که هماهنگی بین آرای مراجع قضایی برای جلوگیری از صدور آرای متناقض از اساسی‌ترین اصول ضروری در نظام قضایی هر کشور به حساب می‌آید و مراجع قضایی برای رعایت آن باید تمام تلاش خود را به کار گیرند (عزیزیانی، ۱۴۰۱: ۱۵۴).

مقاله حاضر در تلاش برای رسیدن این اصل ضروری و همچنین در جهت ارائه پیشنهاد، در صدد پاسخ به این سوال است که در موارد ارتکاب بزه‌های توهین و تهدید از طریق تلفن یا ارتکاب توامان این بزه‌ها با بزه مزاحمت تلفنی، چند بزه قابل تحقق است و حدوث این حالت را باید منطبق با کدام حالت از تعدد جرم دانست. با اصلاح ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به موجب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ و شمول اعمال مقررات تعدد مادی جرم نسبت به جرائمی که دارای مجازات‌های تعزیری درجه هفت و هشت هستند، طبق بند ت این ماده، (جرم مزاحمت تلفنی نیز جزء این دسته‌ها است) تشخیص

حالت‌های تعدد جرم از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. پژوهش حاضر به روش توصیفی تحلیلی، تعریف دقیقی از جرم مزاحمت تلفنی ارائه می‌دهد و ضمن تبیین حد و مرز هر یک از انواع حالات تعدد، فرض ارتکاب جرائم توهین، تهدید از طریق تلفن و یا ارتکاب توامان آن‌ها با بزه مزاحمت تلفنی را با اشاره به رویه قضایی و دکتین حقوقی مورد تحلیل قرار می‌دهد. این نکته یادآور می‌شود که جرائم توهین و تهدید از باب غالب عنوان شده است، اما اختلاف‌های موجود تنها به این رفتارها ختم نمی‌شود و با توجه به تبیین و تفکیک رفتار فیزیکی این بزه‌ها از یکدیگر به‌ویژه بزه مزاحمت تلفنی، در نمونه‌های دیگر هم می‌توان مسأله را حل نمود. برای انطباق فرض تحقیق یعنی ارتکاب توامان بزه‌های مزاحمت تلفنی، توهین و تهدید با حالت‌های تعدد، بررسی ارکان این بزه‌ها از اهمیت به‌سزایی برخوردار است که ابتدا به صورت مختصر به آن پرداخته می‌شود. سپس چهار دیدگاه ارائه شده در خصوص تعدد چنین فروضی بیان و نقد می‌شود و در پایان دیدگاه مختار در این مقاله ارائه می‌شود.

۱. مزاحمت تلفنی

۱-۱. تعریف

قانون‌گذار از واژه «مزاحمت» و یا جرم «مزاحمت تلفنی» تعریف مشخصی ارائه نکرده است و صرفاً در کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ برخی از مصادیق مزاحمت از جمله مزاحمت ملکی (ماده ۶۹۰)، مزاحمت برای بانوان و اطفال (ماده ۶۱۹) و مزاحمت تلفنی (ماده ۶۴۱) را جرم‌انگاری و برای آن‌ها مجازات تعیین کرده است. واژه «مزاحمت» در لغت به معنای «ممانعت و تعرض و معارضه و بازداشتگی، زحمت و تصدیع و آزرده‌گی، زحمت دادن، رنج رسانیدن، زحمت کردن، انبوهی و فشار بر یکدیگر، تنگی نمودن بر کسی» (دهخدا، ۱۳۴۵: ۲۷۳۹) آمده است و در تعریف جرم مزاحمت تلفنی آورده‌اند: مزاحمت «مفهومی عرفی است که حسب مورد باید با لحاظ نفس رفتار، شخصیت طرف، زمان ارتکاب، دفعات اقدام، نوع وسیله ارتکاب و امثال آن‌ها ارزیابی شود» (آقایی‌نیا، ۱۳۹۲: ۲۲۸)؛ بنابراین با توجه به عدم تعریف دقیقی از این جرم از سوی قانون‌گذار، برای یافتن مصادیق آن ناگزیر باید به عرف مراجعه کرد. در تشخیص مصادیق مزاحمت تلفنی می‌توان بیان داشت که نحوه استفاده از تلفن در نظر عرف مشخص است و به نظر می‌رسد فلسفه وضع

جرم‌انگاری مزاحمت تلفنی از سوی قانون‌گذار، مقابله با اشخاصی است که به استفاده نادرست و غیر مجاز از این وسیله روی آورده‌اند و به دیگر سخن، شخص فاعل با استفاده سوء از وسیله تلفن و یا سایر دستگاه‌های مخابراتی، برای دیگران به نحوی از انحاء ایجاد مزاحمت می‌نماید.

۲-۱. رکن قانونی

قانون‌گذار در بیان رکن قانونی بزه مزاحمت تلفنی در ماده ۶۴۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ بیان می‌دارد: «هرگاه کسی به وسیله تلفن یا دستگاه‌های مخابراتی دیگر برای اشخاص ایجاد مزاحمت نماید علاوه بر اجرای مقررات خاص شرکت مخابرات، مرتکب به حبس از یک تا شش ماه محکوم خواهد شد». طبق ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی ۱۳۹۹ این جرم قابل گذشت است و طبق تبصره این ماده، حداقل و حداکثر آن با توجه به این‌که مجازات آن، درجه هفت است به نصف تقلیل یافته است. با این اوصاف در حال حاضر، حداقل مجازات این جرم پانزده روز و حداکثر آن سه ماه حبس است و طبق ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مجازات آن درجه هشت محسوب می‌شود.

۳-۱. رکن مادی

در بیان رکن مادی بزه مزاحمت تلفنی، ابتدا باید به رفتار فیزیکی آن اشاره شود. رفتار فیزیکی این بزه با توجه به ماده ۶۴۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵، «ایجاد مزاحمت» است که تنها به صورت فعل امکان‌پذیر است و می‌تواند به اشکال گوناگون از قبیل تماس صوتی، پیام کوتاه یا تک زنگ، زنگ زدن و قطع کردن، فوت کردن، تولید صداها یا مهیب یا نامتعارف، بیان مطالب آزاردهنده، اخبار دروغین و غیره نمایان شود. این نکته نیز قابل ذکر است که محتوای تماس صوتی یا پیام می‌تواند عبارات حاوی الفاظ توهین‌آمیز، تهدید و عبارات مجرمانه دیگر یا صرفاً اعمال غیر مجرمانه همانند حرف‌های بی‌ربط باشد و رفتاری را می‌توان مزاحمت‌آمیز تلقی کرد که از نظر عرف، نوعاً مزاحمت‌آمیز باشد.

مزاحمت تلفنی جرمی ساده است؛ زیرا از افعال و اقدامات متعدد و متنوع تشکیل نشده است (حبیب‌زاده و علی‌پور، ۱۳۹۱: ۶۵). علاوه بر آن، عنصر مادی این جرم، در یک زمان اتفاق می‌افتد و تحقق آن نیازمند تکرار رفتار فیزیکی نیست؛ زیرا

ماده ۶۴۱ قانون مذکور اطلاق داشته و قانون‌گذار نیز صرفاً بر «ایجاد مزاحمت» تأکید می‌نماید؛ لذا مقید کردن این جرم به تکرار رفتار، نیاز به نص قانون دارد و یا باید تکرار در معنا و مفهوم جرم نهفته باشد.

رفتار فیزیکی این بزه، به علت استفاده از وسیله تلفن و یا دستگاه‌های مخابراتی، ماهیتی متفاوت از سایر جرائم دارد و متشکل از دو رکن، مبدا و مقصد است. برای نمونه در تماس صوتی، مبدا همان برقراری تماس از ناحیه مرتکب و مقصد دریافت تماس و به صدا درآمدن تلفن مخاطب است؛ هر چند که عرف این دو رکن را به علت فاصله کوتاه و غیر قابل توجه بین آن‌ها، تنها یک رفتار تلقی می‌کند.

۴-۱. نتیجه جرم

نکته دیگری که در بحث عنصر مادی بزه مزاحمت تلفنی، پرداختن به آن از اهمیت بالایی برخوردار است، مطلق یا مقید بودن این بزه است. به عبارت دیگر، آیا برای تحقق این جرم علاوه بر ارتکاب رفتار فیزیکی آن، نتیجه دیگری نیز شرط است یا خیر. برخی از نویسندگان اعتقاد بر مقید بودن این جرم دارند و عنوان می‌کنند: ایجاد مزاحمت در ماده ۶۴۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ اشاره به حصول نتیجه مجرمانه داشته و در این جرم لازم است که اقدامات بزهکار متوجه فردی خاص بوده و جسم یا روان او را مورد حمله قرار داده باشد و اگر فردی برای دیگری یک پیام ارسال کند، جرم زمانی تحقق پیدا می‌کند که مخاطب آن پیام را رویت و قرائت کند و تا قبل از رویت، رفتار در مرحله شروع به جرم قرار دارد (حبیب‌زاده و علی پور، ۱۳۹۱: ۷۲). همچنین صدور رای وحدت رویه شماره ۷۲۱ مورخ ۱۳۹۰/۴/۲۱ هیأت عمومی دیوان عالی کشور را دلیل دیگری بر مقید بودن این جرم دانسته‌اند. حقوق‌دان دیگری به همین منوال این جرم را مقید به حصول نتیجه مجرمانه می‌داند و اذعان می‌دارد در مزاحمت تلفنی باید نتیجه مقصود مرتکب محقق شود (اردبیلی، ۱۳۹۳: ۲۶). یکی دیگر از حقوق‌دانان نیز در بیان سوء نیت خاص این بزه بیان می‌کند به علت آن‌که نتیجه جرم یعنی مزاحمت، شرط وقوع جرم است، سوء نیت خاص یعنی قصد ایجاد نمودن مزاحمت نیز باید احراز شود (آقایی‌نیا، ۱۳۹۲: ۲۳۱). نویسندگان مذکور قید «ایجاد مزاحمت» در ماده ۶۴۱ را دلیل بر مقید تلقی نمودن این بزه می‌دانند؛ در حالی که این ماده اطلاق دارد؛ نصی نه بر به عادت بودن جرم یا

مقید بودن آن وجود ندارد و عبارت «ایجاد مزاحمت» در متن این ماده، نفس جرم است و نه شرط آن؛ به عبارت دیگر، رفتار فیزیکی این جرم همان «ایجاد مزاحمت» است و این رفتار نیز مقید به نتیجه‌ای نشده است؛ زیرا زمانی می‌توان جرمی را مقید تلقی نمود که تحقق آن مقید به حصول نتیجه مجرمانه، یعنی صدمه و خسارت باشد (صانعی، ۱۳۸۲: ۳۴۹). یا قانون‌گذار در زمان تعریف جرم، نتیجه حاصل از جرم و خسارت وارده بر بزه‌دیده را از عوامل تشکیل دهنده جرم محسوب نماید (علی‌آبادی، ۱۳۹۲: ۹۳). در این موضوع نیز زمانی می‌توان جرم مزاحمت تلفنی را مقید قلمداد کرد که قانون‌گذار در متن ماده «تماس مخابراتی» را «رفتار» تلقی می‌نمود و مزاحمت را شرط آن؛ در حالی که در عنصر قانونی این جرم، چنین موضعی اتخاذ نشده است و لذا دلیلی بر مقید تلقی کردن این جرم وجود ندارد.

در سال ۱۳۹۰ اختلاف مراجع قضایی و صدور آرای متفاوت در خصوص تعیین دادگاه صالح به رسیدگی جرم مزاحمت تلفنی، منتهی به صدور رای وحدت رویه شماره ۷۲۱ مورخ ۱۳۹۰/۴/۲۱ شد. در این رای آمده است: «وقوع بزه مزاحمت برای اشخاص به وسیله تلفن یا دستگاه‌های مخابراتی دیگر موضوع ماده ۶۴۱ قانون مجازات اسلامی منوط به آن است که نتیجه آن که مقصود مرتکب است محقق گردد؛ بنابراین در مواردی که اجرای مزاحمت از یک حوزه قضایی شروع و نتیجه آن در حوزه قضایی دیگر حاصل شود، محل حدوث نتیجه مزبور، محل وقوع جرم محسوب و مناط صلاحیت دادگاه رسیدگی‌کننده نیز همین امر خواهد بود...». برخی از قائلان به مقید بودن جرم مزاحمت تلفنی، در تایید نظر خود به این رای استناد می‌کنند.

ظاهر این رای وحدت رویه در ابتدا مقید بودن این جرم را به ذهن متبادر می‌نماید، اما با مذاقه در گزارش پرونده و فلسفه جرم‌انگاری این رفتار و اطلاق ماده ۶۴۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵، باید جرم را مطلق دانست؛ زیرا:

نخست، موضوع رای وحدت رویه، اختلاف در صلاحیت محلی یعنی مقررات شکلی محل رسیدگی به جرم است و نمی‌توان آن را به موارد دیگر، از جمله مقررات ماهوی تعمیم داد؛

دوم، رفتار فیزیکی جرم مزاحمت تلفنی به علت استفاده از وسیله تلفن و یا دستگاه‌های مخابراتی دیگر، ماهیتی متفاوت از دیگر جرائم دارد و همین امر، موجبات

برداشت اشتباه را فراهم آورده است؛ زیرا رفتار فیزیکی این جرم به تنهایی دارای دو رکن، مبدا و مقصد است؛ (هر چند که به علت فاصله بسیار کم بین این دو، عرف آن را یک رفتار تلقی می‌کند) یعنی صرف نظر از آن که این جرم ساده (غیر مرکب) است، ولی رفتار فیزیکی آن از دو قسمت تشکیل می‌شود که به نظر، مقصود رای وحدت رویه از عبارت «اجرای مزاحمت از یک حوزه قضایی شروع و نتیجه آن در حوزه قضایی دیگر حاصل شود»، اشاره به رکن دوم رفتار فیزیکی این جرم است نه نتیجه حاصل از رفتار. ناگفته نماند هر گاه جرائم دیگری از قبیل توهین، تهدید و افترا که جز جرائم مطلق محسوب می‌شوند از طریق دستگاه تلفن ارتکاب یابند رفتار فیزیکی آن‌ها نیز متشکل از دو رکن به شرح فوق خواهد بود. نتیجه غیر متعارف مقید تلقی کردن جرم مزاحمت تلفنی، به علت اشاره رای وحدت رویه مذکور به قید نتیجه، آن است که؛ در صورتی که جرائم توهین، تهدید یا افترا از طریق تلفن و یا سایر دستگاه‌های مخابراتی رخ دهد باید آن‌ها را جرم مقید تلقی کرد؛ زیرا در آن صورت نیز ارتکاب رفتار فیزیکی این جرائم از یک حوزه قضایی شروع و نتیجه آن در حوزه قضایی دیگر محقق می‌شود؛ در حالی که استماع الفاظ توهین‌آمیز، تهدیدآور و یا افترا، با وجود آن که شرط تحقق رکن مادی این جرائم هستند، نتیجه مجرمانه آن‌ها محسوب نمی‌شوند.

سوم، در استدلال معاون قضایی دیوان عالی کشور در گزارش پرونده رای مذکور آمده است: «در تشخیص محل وقوع جرم مزاحمت تلفنی و صلاحیت مرجع رسیدگی‌کننده به آن در مواردی که قسمتی از فعل تشکیل‌دهنده آن از یک حوزه قضایی صادر و حاصل آن در حوزه قضایی دیگر بروز نموده و کامل شود، رویه‌های مختلف اتخاذ نموده‌اند». پر واضح است دیوان عالی کشور اثر رفتار مرتکب یا همان محل بروز و نمایان شدن آثار اقدامات مرتکب را، نه به عنوان نتیجه جرم، بلکه به عنوان بخشی از رفتار فیزیکی تشکیل‌دهنده رکن مادی بزه مزاحمت تلفنی تلقی می‌کند.

چهارم، قید «ایجاد مزاحمت» در ماده ۶۴۱ صرفاً اشاره به رفتار فیزیکی جرم مذکور دارد و نه نتیجه آن. به عبارت دیگر، مرتکب باید رفتار نوعاً مزاحمت‌آمیزی ایجاد کند؛ هر چند که مخاطب آزرده خاطر نشود و آرامش وی متزلزل نگردد.

۱-۵. رکن معنوی

با توجه به اصل عمدی بودن جرائم، مزاحمت تلفنی نیز جزء جرائم عمدی محسوب می‌شود. همچنین تحقق عنصر روانی این بزه، علاوه بر سوء نیت عام (عمد در رفتار) نیازمند سوء نیت خاص یعنی قصد خاص مزاحمت نیز است و لذا در موارد شماره‌گیری ناشی از اشتباه توسط مرتکب، به علت عدم وجود سوء نیت خاص، جرم تحقق پیدا نمی‌کند (حبیب‌زاده و علی‌پور، ۱۳۹۱: ۷۵). البته اگر محتوای یک مکالمه آزار دهنده باشد و مرتکب نیز به آن علم داشته باشد باید با توجه به پذیرش «قصد غیر مستقیم» در ماده ۱۴۴ قانون مجازات اسلامی، عقیده بر کامل شدن رکن روانی این جرم داشت. در تایید این ادعا برخی از حقوق‌دانان قصد غیر مستقیم یا تبعی را برای احراز مسئولیت کافی می‌دانند (میرمحمدصادقی، ۱/۱۳۹۲: ۱۰۸). در فقه از قصد غیر مستقیم به نیت تبعی تعبیر شده است (محمدخانی، ۱۳۹۵: ۲۷۸).

۲. جرم توهین

ماده ۶۰۸ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ به بیان رکن قانونی جرم توهین پرداخته و به موجب بند ج ماده ۱ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ مجازات این جرم به جزای نقدی درجه شش تبدیل شده است. در بیان رکن مادی توهین باید اذعان داشت این جرم مطلق و نیازمند نتیجه خاصی نیست. همچنین صرف عمد (سوء نیت عام) و آگاهی به موهن بودن رفتار کافی است و لذا وجود سوء نیت خاص یا همان قصد تخفیف و تحقیر مخاطب ضرورت ندارد (میرمحمدصادقی، ۴/۱۳۹۹: ۳۱-۳۲).

۳. جرم تهدید

جرم تهدید نیز در ماده ۶۶۹ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی دارای مجازات شلاق تا هفتاد و چهار ضربه یا زندان از دو ماه تا دو سال است که طبق تبصره ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی ۱۳۹۹ به علت قابل گذشت بودن، حداقل و حداکثر مجازات حبس آن به نصف تقلیل می‌یابد، اما در هر صورت مجازات آن طبق ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ درجه شش محسوب می‌شود. علاوه بر این، جرم تهدید با توجه به اطلاق ماده ۶۶۹ و عبارت «اعم از این‌که به این واسطه تقاضای وجه یا مال یا تقاضای انجام امر یا ترک فعلی را نموده یا ننموده باشد»، مطلق

و به نظر صرف عمد در رفتار یا همان وجود سوء نیت عام کافی است و سوء نیت خاص در آن شرط نیست.

۴. دیدگاه‌های مختلف در رویه قضایی

بیان شد که بزه مزاحمت تلفنی گاه مقارن با جرائم دیگری از قبیل توهین و تهدید به وقوع می‌پیوندد و یا در مواقعی مرتکب، بزه‌های توهین و تهدید را از طریق وسیله‌های مخابراتی انجام می‌دهد؛ به نحوی که در این خصوص دکترین حقوقی و رویه قضایی برای تشخیص عنوان یا عناوین مجرمانه منطبق با رفتارهای ارتكابی یا شمول مقررات تعدد بر این رفتارها با اختلاف نظر مواجه‌اند. در ارتکاب توامان بزه مزاحمت تلفنی به همراه بزه‌های توهین و تهدید، غالباً سه دیدگاه مختلف در رویه قضایی و دکترین حقوقی و حتی چهار دیدگاه وجود دارد. در دیدگاه نخست، حالت ارتکاب توامان بزه‌های مزاحمت تلفنی و توهین و یا تهدید را عنوان «جرم شامل» و تنها قائل بر تعیین مجازات جرم مزاحمت تلفنی هستند. در دیدگاه دوم برخی از حقوقدانان و رویه قضایی معتقد بر تحقق تعدد معنوی (تعدد عنوان) هستند. در دیدگاه سوم نیز ممکن است تصور حالت تعدد نتیجه به ذهن خطور کند و در نهایت طبق دیدگاه چهارم، عده‌ای فرض را بر تعدد مادی می‌گذارند. در ادامه هر یک از دیدگاه‌ها، مورد بررسی قرار می‌گیرد و در نهایت نظر مختار ارائه می‌شود.

۱-۴. دیدگاه نخست

دیدگاه نخست که در رویه قضایی نیز بعضاً از آن پیروی نموده‌اند و نظریات مشورتی هماهنگ با این دیدگاه صادر شده است، فرض ارتکاب توامان بزه‌های مزاحمت تلفنی، توهین و تهدید را «جرم شامل» و عنوان مجرمانه «مزاحمت تلفنی» را مناسب این حالت می‌دانند. در جرم شامل، هر چند که طبق بند د ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی مصوب ۱۳۹۹، مقررات تعدد جرم اعمال نمی‌شود، اما به علت متعدد بودن رفتارها، مقنن حکم آن را در بخش مقررات تعدد جرم بیان می‌کند. در این حالت فردی مرتکب چند رفتار می‌شود که هر یک از این رفتارها دارای یک عنوان مجرمانه قابل تعقیب است، اما در قانون، جمع این جرائم تحت یک عنوان مجرمانه خاص معرفی شده است (الهام و برهانی، ۱۳۹۷: ۲۳۲). برای نمونه، اگر افرادی با حمل سلاح و هتک حرمت منزل و آزار و یا تهدید مرتکب سرقت شوند

مجموع این جرائم در قانون با ماده ۶۵۱ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ قابل مجازات است. به عبارت دیگر این حالت مشمول بند د ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی ۱۳۹۹ است. در این بند آمده است: «در صورتی که مجموع جرائم ارتكابی در قانون عنوان مجرمانه خاصی داشته باشد، مقررات تعدد جرم اعمال نمی‌شود و مرتکب به مجازات مقرر در قانون محکوم می‌شود». هر چند قانون‌گذار و برخی از حقوق‌دانان چنین حالتی را «عنوان مجرمانه خاص» می‌نامند، ولی به نظر «جرم شامل» که پاره‌ای از حقوق‌دانان برای تعبیر این حالت استفاده می‌کنند عبارت رساتری است (طاهری‌نسب، ۱۳۷۹: ۱۰۲؛ زراعت، ۱۳۹۲: ۷۹).

در رویه قضایی آرای مطابقت این دیدگاه صادر شده است. برای نمونه، شعبه ۱۱۶۴ دادگاه عمومی جزایی تهران در دادنامه‌ای بیان می‌دارد: «تهدید و توهین از طریق تلفن، جرم خاص مزاحمت تلفنی است» و فاعل را تنها به مجازات این جرم محکوم نموده است. این رای نیز در شعبه ۵۵ دادگاه تجدید نظر استان تهران، طی دادنامه شماره ۱۵۰۰۰۲۳۸۰۹۹۷۰۹۲۰ مورخ ۱۳۹۲/۲/۱۱ تایید شده است (پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی، ۱۳۹۳: ۱۴۴).^۱ در این دادنامه به نظریه مشورتی شماره ۷/۵۷۱۲ مورخ ۱۳۹۰/۶/۱۲ اداره حقوقی قوه قضاییه که در آن، تهدید و توهین از طریق تلفن را، جرم خاص مزاحمت تلفنی (جرم شامل) تلقی نموده، استناد شده است. سابقه این دیدگاه، در آراء دیوان عالی کشور هم به چشم می‌خورد. شعبه چهارم دیوان عالی کشور در دادنامه شماره ۹۲۰۹۹۷۰۹۰۶۴۰۰۰۶۴ مورخ ۱۳۹۲/۲/۱۷، در رسیدگی به درخواست اعاده دادرسی، جرم توهین به همراه جرم مزاحمت تلفنی را، عنوان خاص مزاحمت تلفنی (جرم شامل) تلقی کرده است. قسمتی از دادنامه مذکور بدین شرح است: «با توجه به این‌که پیامک‌های تلفنی به وسیله تلفن همراه صورت پذیرفته است و با التفات به این‌که منظور مقنن از مزاحمت تلفنی، ارتكاب هر گونه اقدامی است که توسط مرتکب انجام شده و برای مخاطب ایجاد مزاحمت نماید و استعمال الفاظ موهن و توهین‌آمیز و آزاردهنده نیز که به طریق ارسال پیام تلفنی به وسیله تلفن همراه باشد از وصف مزاحمت برخوردار می‌باشند و توهین مورد نظر دادگاه بدوی مزبور هم که مرجع تجدید نظر یادشده از طریق صدور دادنامه مارالذکر

۱. به نقل از گروه پژوهشی چراغ دانش، ۱۳۹۵: ۶۷.

مبادرت به پذیرش و تایید آن نموده است منصرف از جهات فوق نبوده و بزهی مستقل از حاصل نموده‌اند محسوب نمی‌گردد تا کیفری سوای مجازات مزاحمت تلفنی مترتب بر آن باشد» (پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی، ۱۳۹۴: ۲۵۳-۲۵۴).^۱

همچنین برخی از نظریات مشورتی صادره از اداره حقوقی قوه قضاییه در رابطه با موضوعات مرتبط با بزه مزاحمت تلفنی، مطابق با این دیدگاه است. برای نمونه اداره حقوقی قوه قضاییه در نظریه مشورتی شماره ۷/۹۲/۹۵۱ مورخ ۱۳۹۲/۵/۲۶ و در پاسخ به سوالات مرتبط با موضوع بحث، اذعان داشته: «اگر تماس تلفنی به طور مکرر و توأم با توهین باشد یا ارسال پیامک‌های تلفنی با محتوی توهین‌آمیز بیش از یک بار صورت گیرد، چون مجموع اعمال ارتكابی در قانون، عنوان مجرمانه خاص مزاحمت تلفنی تلقی می‌شود، لذا مجازات مرتکب طبق تبصره ۲ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ (بند د ماده ۱۳۴ همین قانون اصلاحی ۱۳۹۹) تعیین می‌شود، اما تماس تلفنی یک بار توأم با توهین یا ارسال یک پیامک با محتوی توهین‌آمیز فقط توهین تلقی می‌شود؛ با این حال تطبیق اعمال ارتكابی متهم با عناوین مجرمانه مقرر در قانون به عهده قاضی رسیدگی کننده است». در نظریات مشورتی شماره ۳۹۵۷/۷ مورخ ۱۳۹۰/۸/۲۵، شماره ۱۸۱۳/۷ مورخ ۱۳۹۱/۹/۷ و شماره ۳۴۰۲/۷ مورخ ۱۳۸۹/۶/۹ نیز همین دیدگاه مورد پذیرش قرار گرفته است.

به نظر می‌رسد رویه مذکور و تلقی جرم شامل برای مجموع افعال مجرمانه (مزاحمت تلفنی، توهین و یا تهدید)، خالی از اشکال نباشد؛ چگونه ممکن است شخصی که به دفعات و با به کار بردن رکن مادی جرائم گوناگون، همانند تهدید دارای مجازات (تا هفتاد و چهار ضربه شلاق و یک ماه تا یک‌سال حبس)، توهین (جزای نقدی درجه شش) و مزاحمت تلفنی (پانزده روز تا سه ماه حبس) اقدام نموده است، تنها تحت یک عنوان مجرمانه (بزه مزاحمت تلفنی) که مجازات کمتری نسبت به بزه تهدید دارد محکوم شود؟ آیا به جای سخت‌گیری بیشتر نسبت به بزهدار با وجود ارتکاب بزه‌های متعدد، به وی تخفیف داده نشده است؟ نهایتاً آیا تلقی چنین تعریفی از بند د ماده ۱۳۴ صحیح بوده و محمل قانونی دارد؟ در فرض آن که یکی

۱. به نقل از: گروه پژوهشی چراغ دانش، ۱۳۹۵: ۵۳.

از افعال مجرمانه مذکور مشمول حد قذف باشد چه رویکردی باید پیش گرفت؛ در حالی که جرم قذف جز جرائم با مجازات حدی و غیر قابل تغییر و تبدیل است؟ از طرف دیگر بند د ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی تنها مشمول حالتی است که در قانون به صراحت رفتارهای مشخص و متعدد که غالباً خود به تنهایی دارای عنوان مجرمانه و قابل مجازات هستند تحت یک عنوان مجرمانه واحد جرم‌انگاری، و برای آن‌ها تعیین کیفر شده است و غالباً نیز به علت وجود چنین شرایط و اوضاع احوالی، مجازات در خور توجهی برای آن پیش‌بینی می‌شود. به عبارت دیگر اعمال مجرمانه مذکور باید به صورت دقیق و شفاف توسط قانون‌گذار تصریح شده باشد؛ در حالی که در جرم مزاحمت تلفنی چنین سیاستی از سوی مقنن اتخاذ نشده است. از طرف دیگر اصل بر جاری بودن قواعد تعدد جرم است و جرم شامل یک استثناء قانونی است که خلاف اصل محسوب می‌شود و در استثناء باید به قدر متیقن اکتفا و از گسترش آن جلوگیری نمود. در مانحن فیه نیز مرتکب موجب نقض ارزش‌های اخلاقی متعدد شده که مستحق سرزنش قانونی متعدد است؛ بنابراین دلیلی بر تلقی این حالت به عنوان جرم شامل وجود ندارد و وسعت دادن به ماده مذکور و برداشت‌های ناصحیح از دامنه آن و جا دادن رفتارهای غیر مصرح در قلمرو این ماده، غیر منطقی است و دخالت در امر قانون‌گذاری محسوب می‌شود.

مثال‌هایی که نویسندگان کتب حقوقی به عنوان مصداق‌هایی از رفتارهای مجرمانه متعدد که جرم شامل هستند ارائه داده‌اند نیز با این استدلال مطابقت می‌کند. برای نمونه، جرم نهب و غارت موضوع ماده ۶۸۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ (شمس ناتری و دیگران، ۱۳۹۶: ۳۶۷)، ماده ۶۵۶ همین قانون که شکستن حرز محل سکنی برای سرقت را دو جرم ورود غیر مجاز به منزل اشخاص و سرقت محسوب ننموده و هر دو این رفتار را تحت لوای جرم واحد سرقت با هتک حرز تلقی می‌نماید (اردبیلی، ۱۳۹۷: ۱۸۱؛ الهام و برهانی، ۱۳۹۷: ۲۳۲).

با این تفاسیر باید قائل بر این نظر شد که ارتکاب توامان بزه مزاحمت تلفنی به همراه توهین و یا تهدید مشمول بند د ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی ۱۳۹۹ نیست و در صورتی که فرد علاوه بر ایجاد مزاحمت تلفنی، مرتکب بزه توهین و تهدید نیز شود؛ اعم از این‌که تمامی افعال مجرمانه در یک ارتباط مخابراتی و یا در

چند ارتباط مخابراتی باشد، مشمول عنوان جرم شامل نیست، بلکه در صورت وقوع ارکان تمامی جرائم مذکور، باید اعتقاد بر تحقق مستقل تمامی این جرائم به صورت جداگانه داشت که در ادامه این مقاله، به صورت دقیق‌تر بررسی و مطرح می‌شود.

۲-۴. دیدگاه دوم

دیدگاه دوم علاوه بر این‌که در رویه قضایی طرفدارانی دارد، برخی از حقوق‌دانان نیز از این نظر پیروی نموده‌اند. در این دیدگاه، حالت ارتکاب توامان بزه مزاحمت تلفنی به همراه جرائم دیگر توهین و یا تهدید را تعدد معنوی (تعدد عنوان) می‌دانند و قائل بر آنند که مرتکب تنها به مجازات جرم اشد محکوم می‌شود. برای نمونه، شعبه ۱۰۳۳ دادگاه عمومی جزایی تهران، ارتکاب توهین و ایجاد مزاحمت تلفنی از طریق پیامک‌های ارسال شده از ناحیه فاعل را، با این استدلال که رفتار واحد از ناحیه متهم دارای عناوین مجرمانه متعدد است، به مجازات اشد جرم مزاحمت تلفنی محکوم کرده است. این رای در شعبه ۳۹ دادگاه تجدید نظر استان تهران طی دادنامه شماره ۹۳۰۹۹۷۰۲۲۳۹۰۰۷۴۵ مورخ ۱۳۹۳/۶/۱۲ تایید شده است (پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی، ۱۳۹۶: ۱۷۷). در رای مذکور، به عبارت «متن پیامک‌های ارسال شده» آمده که نشان می‌دهد پیامک واحد نبوده و لذا رفتارهای متعددی از ناحیه فاعل جرم سر زده است (به نقل از گروه پژوهشی چراغ دانش، ۱۳۹۵: ۸۲). در پرونده دیگری که پیامک‌های ارسالی از ناحیه متهم علاوه بر ایجاد مزاحمت، حاوی توهین و تهدید بوده است، به‌رغم تلقی آن‌ها به عنوان تعدد جرم از سوی دادگاه بدوی، شعبه ۲۳ دادگاه تجدید نظر استان تهران طی دادنامه شماره ۹۲۰۹۹۷۰۲۲۲۳۰۰۳۵۱ مورخ ۱۳۹۲/۳/۲۵ همه موارد را فعل واحد دارای عناوین مجرمانه متعدد تلقی کرده و تنها مجازات جرم مزاحمت تلفنی را استوار دانسته و دادنامه سابق را نسبت به مابقی اتهامات نقض نموده است (پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی، ۱۳۹۴: ۲۳۳-۲۳۴).

در رابطه با فرض مذکور، نظریات مشورتی نیز وجود دارد. در نظریه مشورتی شماره ۷/۹۵/۵۰۷ مورخ ۱۳۹۵/۳/۱ اداره کل حقوقی قوه قضاییه آمده است: «... اگر تحقیقات انجام یافته حاکی از این باشد که مرتکب قصد ایجاد مزاحمت داشته و به کار بردن الفاظ توهین‌آمیز نیز در راستای این قصد؛ یعنی با استفاده از دستگاه

مخابراتی به قصد ایجاد مزاحمت، الفاظ توهین آمیز نیز بوده است، عمل وی می تواند از مصادیق تعدد معنوی ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ باشد...» همچنین در قسمتی از نظریه مشورتی شماره ۷/۹۳/۹۱۳ مورخ ۱۳۹۳/۱۸ عنوان شده است: «در صورتی که شخصی با سوء استفاده از دستگاه مخابراتی با فعل واحد هم ایجاد مزاحمت کند و هم به دیگری توهین نماید، در اینجا می توان ارتکاب تعدد معنوی جرائم مزبور یعنی مزاحمت تلفنی و توهین را پذیرفت که در این صورت مطابق ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ می باید عمل گردد...» (به نقل از بسامی، ۱۳۹۸: ۸۲-۸۳). در بین اساتید و نویسندگان حقوقی نیز برخی از این دیدگاه پیروی نموده اند. یکی از حقوق دانان در این رابطه عنوان می کند: «در صورت ایجاد مزاحمت تلفنی توام با ارتکاب جرائم دیگری از قبیل توهین، مقررات تعدد معنوی اعمال می گردد» (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۹/۴: ۱۳۶) و برخی دیگر اذعان دارند: «اصولاً دفعات تماس تلفنی نه شرط وقوع تعدد مادی است و نه یک بار تماس تلفنی شرط وقوع تعدد معنوی» (اردبیلی، ۱۳۹۳: ۲۴). همچنین در ارتکاب جرم مزاحمت تلفنی توام با توهین، قواعد تعدد معنوی را جاری دانسته اند (دانشخواه، ۱۳۹۲: ۱۵۴) و در مقابل، بعضی عنوان نموده اند که موضوع عمل واحد مشمول دو عنوان مجرمانه مستقل نیست و احتمال تعدد معنوی را ضعیف دانسته اند (زراعت، ۱۳۹۲: ۸۶).

به نظر نمی توان به طور مطلق، ارتباط مخابراتی واحد اعم از تماس یا پیامک را رفتار واحد تلقی و این حالت را تعدد معنوی تلقی کرد، بلکه باید حالت های متعدد را به صورت جداگانه از یکدیگر تفکیک نمود و در هر مورد مشخص کرد که آیا مرتکب طی تماس مخابراتی اعم از تماس واحد یا متعدد، علاوه بر به کار بردن عبارت توهین آمیز و یا تهدید آور رفتار دیگری را که تشکیل دهنده رکن مادی بزه مزاحمت تلفنی است به کار برده است یا خیر. به نظر می رسد تماس مخابراتی واحد به معنای رفتار واحد نیست و این احتمال وجود دارد که فاعل در طی تماس واحد، رفتارهای متعدد که تشکیل دهنده جرائم متعدد از قبیل توهین، تهدید و مزاحمت تلفنی باشد را به کار گیرد. برای مثال، شخص مرتکب ضمن تماس با مخاطب و پس از بازگو نمودن مطالبی که عرفاً آزار دهنده است و یا حتی بیان حرف های بی ربط که عرف آن را مزاحمت آمیز تلقی می کند، حین قطع ارتباط، او را مورد اهانت نیز قرار

دهد یا برای طرح شکایت قانونی تهدید کند. در این فرض نمی‌توان تماس واحد مرتکب را رفتار واحد تلقی کرد؛ زیرا رفتار فیزیکی هر یک از این جرائم، به صورت جداگانه توسط مرتکب محقق شده و در مثال فوق، اگر مرتکب بدون به کار بردن الفاظ موهن یا تهدیدآمیز تماس را قطع می‌نمود، همان میزان رفتار وی می‌توانست موجب عنوان بزه مزاحمت تلفنی باشد. برای نمونه، شخصی در طی یک تماس تلفنی به دیگری فحاشی کند و پس از آن با به کار بردن مطالب آزار دهنده یا یادآوری خاطراتی که عرفاً موجب آزار مخاطب می‌شود مرتکب مزاحمت تلفنی نیز گردد؛ در این حالت به علت تفکیک هر یک از رفتارهای مجرمانه (فحاشی و مطالب آزار دهنده) از یکدیگر، باید آن را مشمول مقررات تعدد مادی دانست.

۳-۴. دیدگاه سوم

این دیدگاه در رویه قضایی یافت نشد، لیکن در فرض ارسال پیامک موهن یا تهدیدآمیز ممکن است این تصور ایجاد شود که چنین حالتی منطبق با تعدد نتیجه است؛ به این ترتیب که ارسال یک پیامک توهین‌آمیز منتهی به وقوع دو مجرمانه (مزاحمت تلفنی و توهین) شده است؛ در حالی که چنین حالتی نمی‌تواند تعدد نتیجه باشد، بلکه منطبق با تعدد معنوی (تعدد عنوان) است که دلایل آن در ادامه ذکر خواهد شد. در این خصوص که آیا تعدد نتیجه نوعی تعدد معنوی است یا تعدد مادی، اختلاف نظر است؛ با این توضیح که تعدد نتیجه از آن حیث که با یک رفتار محقق می‌شود شبیه تعدد معنوی و از حیث دیگر که منتهی به وقوع نتایج مجرمانه متعدد می‌شود شبیه تعدد مادی است و بین حقوق‌دانان در این مورد اختلاف است و به ضرس قاطع نمی‌توان یکی از این دیدگاه‌ها را غلط و دیگری را صحیح دانست؛ زیرا بحث در نام‌گذاری است و قانون‌گذار که فصل الخطاب است نیز در این مورد از نظر موضوعی سکوت نموده است؛ هر چند که در ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی ۱۳۹۹ در بیان احکام تعدد مادی به آن اشاره می‌کند، اما حکم آن را همانند حکم تعدد معنوی (تعدد عنوان) موضوع ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ تلقی نموده است.

از نظر نویسندگان، تعدد نتیجه از این جهت که منتهی به وقوع چند جرم می‌شود بیشتر شبیه به تعدد مادی است. به نظر می‌رسد چنین حالتی منطبق با تعدد

نتیجه نمی‌باشد؛ زیرا تعدد نتیجه زمانی به وقوع می‌پیوندد که رفتار واحد موجب بروز نتایج مجرمانه متعدد شود؛ در حالی که در این جا رفتار واحد (ارسال پیامک) تنها یک نتیجه مجرمانه دارد، اما بر آن نتیجه واحد، عناوین مجرمانه متعدد، یعنی تعدد معنوی (تعدد عنوان) صدق می‌کند. از طرف دیگر در تعدد معنوی (تعدد عنوان)، با تحقق فعل مجرمانه یا همان رفتار فیزیکی، هر دو عنوان مجرمانه با هم و بدون تفاوت زمانی محقق می‌شوند؛ در صورتی که در تعدد نتیجه هر چند که رفتار فیزیکی واحد است ولی نتایج می‌تواند بعداً و با فاصله زمانی رخ دهد و به عبارت دیگر در تعدد نتیجه دو جرم در طول یکدیگر هستند و برخی از جرائم نیز ناشی از یکدیگرند (قیاسی، ۱۳۸۸: ۱۳۶)؛ مانند کسی که در رودخانه مواد سمی می‌ریزد و بعداً منجر به مسمومیت مردم و مرگ ماهی‌ها و خشک شدن درختان و غیره می‌شود. در این مثال اگر صرف ریختن سم در رودخانه جرم باشد نتایج بعدی پس از ارتکاب رفتار ابتدایی رخ می‌دهد و لذا تحقق جرائم در طول یکدیگر است. همچنین در تعدد معنوی (تعدد عنوان) بین عنوان‌ها «رابطه علیت» وجود ندارد، ولی در تعدد نتیجه بین جرائم «رابطه علیت» وجود دارد؛ لذا در زمان ارسال یک متن توهین‌آمیز دو نتیجه حاصل نمی‌شود، بلکه هم‌زمان دو عنوان بر رفتار واحد صدق می‌کند که رابطه علیتی نیز بین آن‌ها وجود ندارد.

۴-۴. دیدگاه چهارم

دیدگاه چهارم حالت توأمان ارتکاب بزه‌های مزاحمت تلفنی، توهین و یا تهدید را تعدد مادی فرض می‌کند. تعدد مادی یا تعدد واقعی به فرضی گفته می‌شود که شخصی مرتکب دو یا چند عمل مجزا و جداگانه‌ای شود که هر یک جرم به شمار می‌رود (نوربها، ۱۳۹۰: ۴۱۰). در رویه قضایی برخی از مراجع قضایی، ارسال پیامک‌های کوتاه حاوی عبارات توهین و تهدیدآمیز را تعدد مادی تلقی نموده‌اند؛ برای نمونه شعبه ۱۰۱ عمومی جزایی شهرستان ری، در چنین حالتی فاعل جرم را به سه جرم توهین، تهدید و مزاحمت تلفنی محکوم نموده است که این رای نیز در شعبه ۲۳ دادگاه تجدید نظر استان تهران نیز طی دادنامه شماره ۹۳۰۹۹۷۰۲۲۲۰۰۰۵۲۳ مورخ ۱۳۹۳/۴/۳۱ تایید گردیده است (پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی، ۱۳۹۶: ۸۱). همچنین شعبه ۲۱ دادگاه تجدید نظر استان تهران طی دادنامه شماره ۹۳۰۹۹۷۰۲۲۲۱۰۰۳۲۴ مورخ ۱۳۹۳/۴/۱۰ در تایید دادنامه شعبه ۱۰۵۱ دادگاه عمومی

جزایی تهران، توهین از طریق مزاحمت تلفنی را مصداق تعدد مادی دانسته است (پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی، ۱۳۹۶: ۳۱). صدور این آرای قضایی نشان می‌دهد که از نظر این محاکم، در ارتکاب توامان بزه‌های توهین، تهدید و مزاحمت تلفنی رفتارهای مجرمانه متعددی از سوی مرتکب به وقوع پیوسته است؛ زیرا وجه تمایز تعدد مادی با تعدد معنوی، تعدد در رفتار است.

۵-۴. دیدگاه پنجم (مختار)

به نظر می‌رسد هیچ یک از دیدگاه‌های پیش گفته نمی‌تواند به صورت مطلق صحیح باشد و باید قائل به دیدگاه دیگری بود که ترکیبی از حالت‌های تعدد مادی و معنوی است. همان‌طور که در دیدگاه سوم نیز اشاره شد، تماس مخابراتی همانند ارسال یک پیامک موهن یا تهدیدآمیز، منطبق با حالت تعدد معنوی است. تعدد معنوی دارای یک ماهیت و یک کارکرد است؛ منظور از ماهیت آن، همان ارتکاب رفتار مجرمانه واحد است که مشمول دو یا چند عنوان مجرمانه می‌شود و از طرف دیگر کارکرد آن همان اعمال کیفر اشد است (پوربافرانی و دیگران، ۱۳۹۹: ۵۰). در تعریفی دیگر از ماهیت این حالت می‌توان بیان داشت که رفتار واحد مرتکب، چندین ماده از قانونی جزایی را نقض می‌کند (گارو، ۱۳۹۹: ۱۷۶). برخی از نویسندگان معتقدند که در این حالت تعدد وجود نداشته، بلکه جرم واحد رخ داده که دارای عناوین متعدد است و به نوعی اختلاف در وصف جرم است که باید وصف صحیح آن لحاظ شود و اصولاً با مرجح دانستن وصف شدیدتر، به حل این اختلاف حکم داده‌اند (استفانی و دیگران، ۱۳۸۳: ۷۸). به این نکته نیز باید توجه داشت که تعدد معنوی شامل تمامی حالاتی که رفتار واحد دارای دو عنوان مجرمانه قانونی باشد، نمی‌شود، بلکه تعدد عنوان تنها زمانی مصداق پیدا می‌کند که رابطه آن دو عنوان مجرمانه با یکدیگر، عموم و خصوص من وجه باشد نه عموم و خصوص مطلق؛ زیرا در عموم و خصوص مطلق، قاعده تخصیص جاری می‌شود و عنوان خاص، عام را تخصیص می‌زند. برای مثال جعل در ماده ۵۲۳ قانون به صورت عام جرم‌انگاری شده و دارای مجازات است؛ از سوی دیگر قانون‌گذار جعل در شناسنامه را جداگانه و به صورت خاص جرم‌انگاری کرده که در این مورد عنوان خاص، عموم ماده ۵۲۳ را تخصیص می‌زند (زراعت، ۱۳۹۲: ۷۷). اگر دو عنوان با یکدیگر تعارض نمایند؛ در حالی که یک عنوان

نسبت به عنوان دیگر از جهتی عام و از جهت دیگر خاص باشد، در این صورت برخی از مصادیق صرفاً شامل عنوان اول و برخی شامل عنوان دوم و یا حتی مشمول هر دو عنوان است و در این حالت شمول هر دو عنوان بر یک مصداق مشترک همان تعدد معنوی است (زراعت، ۱۳۹۲: ۷۹). همچنین اگر یک عمل مشمول عنوان مقید و یک عمل مطلق باشد قاعده «تقیید» تعارض را از بین می‌برد و عنوان مقید بر عنوان مطلق تقدم دارد و تنها یک عمل باقی می‌ماند (نجیب الحسنی، ۱۹۸۸: ۹۰۶).^۱

حال با تفصیلی که از تعدد معنوی (تعدد عنوانی) به عمل آمد، باید به این پرسش پاسخ داد که آیا هر رفتار موهن و یا تهدیدآمیزی که از طریق تلفن و یا هر دستگاه مخابراتی دیگر رخ دهد، به نوعی مزاحمت تلفنی تلقی می‌شود. همان‌طور که گفته شد قانون‌گذار از جرم مزاحمت تلفنی تعریفی ارائه نکرده و حقوق‌دانان نیز برای یافتن تعریف آن به تعریف لغوی یا عرف مراجعه می‌کنند. در یک جمع بندی این نتیجه به دست آمد که ارتکاب هر گونه رفتاری که نوعاً مزاحمت آمیز باشد، اگر از طریق تلفن یا سایر دستگاه‌های مخابراتی صورت گیرد، باید داخل در عنوان بزه مزاحمت تلفنی تلقی شود؛ لذا به نظر می‌رسد هر رفتار موهن یا تهدیدآمیز و رفتارهای مجرمانه مشابه دیگر؛ از قبیل افترا و نشر اکاذیب صرف نظر از این که خود جرم محسوب می‌شوند، اگر از طریق وسیله تلفن یا سایر دستگاه‌های مخابراتی صورت پذیرند از این جهت که نوعاً آزار دهنده محسوب می‌شوند عنوان مزاحمت تلفنی نیز بر آن‌ها صدق می‌کند؛ زیرا علاوه بر آن که از طریق تلفن مخابره شده‌اند، واجد وصف آزار دهنده نیز خواهند بود و نوعاً مزاحمت آمیز محسوب می‌شوند. به عبارت دیگر همان رفتار واحد مرتکب هم‌زمان متضمن دو وصف مجرمانه است. پس از پذیرش این مبنا؛ یعنی تلقی دو عنوان مجرمانه بر رفتار واحد، باید به این پرسش پاسخ داد که در این حالت، جرائم مزاحمت تلفنی و توهین و تهدید از کدام نسبت‌های چهارگانه تبعیت می‌کنند که به نظر نویسندگان نسبت فی مابین بزه‌های یادشده در این حالت عموم و خصوص من وجه است؛ زیرا هر گونه توهین و یا تهدید، مزاحمت تلفنی تلقی نمی‌شود، ولی اگر توهین یا تهدید از طریق وسیله تلفن و یا دستگاه مخابراتی باشد، علاوه بر این که خود مشمول عناوین مجرمانه توهین و یا تهدید است، مزاحمت تلفنی نیز محسوب می‌شود. از طرف دیگر هر گونه مزاحمت

۱. به نقل از زراعت، ۱۳۹۲: ۷۲.

از طریق تلفن و یا دستگاه مخابراتی الزاماً حاوی عبارات موهن و یا تهدیدآمیز نیست؛ زیرا محتوای مزاحمت تلفنی می‌تواند صرفاً فوت کردن، حرف‌های بی‌ربط، عاشقانه و غیره باشد که عنوان مجرمانه جداگانه‌ای محسوب نمی‌شوند؛ لذا باید رابطه بین جرم مزاحمت تلفنی و جرائم توهین و تهدید را عموم و خصوص من وجه دانست و با توجه به این‌که رابطه بین دو عنوان مجرمانه، عموم و خصوص من وجه است باید تعدد معنوی (تعدد عنوان) را بر آن‌ها جاری دانست.

در ترسیم یک فرض عملی، اگر فردی با مخاطب تماس برقرار نموده و طی دقیقه اول صرفاً برای او با به کار بردن حرف‌های عاشقانه، مزاحمت ایجاد کند جرم مزاحمت تلفنی محقق شده است. حال فرض کنید این شخص به مکالمه خود ادامه دهد و در دقیقه دوم به مخاطب اهانت کند که جرم توهین نیز تحقق پیدا می‌کند و از آن جهت که بر همان عبارت توهین‌آمیز (رفتار واحد) که به وسیله تلفن بوده است عنوان مزاحمت تلفنی نیز صدق کرده، رفتار واحد مرتکب در دقیقه دوم مشمول دو عنوان مجرمانه توهین و مزاحمت تلفنی بوده و مشمول تعدد معنوی است. همچنین اگر در فرض مذکور مرتکب به مکالمه خود ادامه داده و برای مثال در دقیقه سوم مخاطب را تهدید کند، بر عبارت تهدیدآور مرتکب، عنوان مزاحمت تلفنی نیز صدق می‌کند که عمل واحد مرتکب در دقیقه سوم نیز مشمول دو عنوان مجرمانه تهدید و مزاحمت تلفنی بوده و در این قسمت هم، حالت تعدد معنوی جاری است.

در یک جمع‌بندی کلی در مثال یادشده، با فرض نادری از حالت تعدد مواجه خواهیم بود که دادرس باید بین سه جرم؛ جرم ارتكابی در دقیقه اول (مزاحمت تلفنی)؛ جرم ارتكابی در دقیقه دوم (توهین + مزاحمت تلفنی = تعدد معنوی = جرم اشد)؛ جرم ارتكابی در دقیقه سوم (تهدید + مزاحمت تلفنی = تعدد معنوی = جرم اشد)، تعدد مادی را جاری کند. ذکر این نکته نیز خالی از فایده نخواهد بود که در فرض فوق این احتمال وجود دارد که مرتکب از طریق وسیله تلفن و بدون به کار بردن عبارات مزاحمت‌آمیز، صرفاً به مخاطب توهین نماید و یا وی را تهدید کند که در این فرض بزه مزاحمت تلفنی جداگانه محقق نمی‌شود، بلکه تنها همان رفتار واحد (توهین یا تهدید) مشمول دو عنوان مجرمانه توهین و یا تهدید به همراه مزاحمت تلفنی است و مشمول قواعد تعدد معنوی (تعدد عنوان) خواهد بود.

برآمد

۱- دکترین حقوقی و رویه قضایی در فرض ارتکاب بزه‌های توهین و تهدید و جرائم همانند در زمانی که به وسیله تلفن یا دستگاه‌های مخابراتی دیگر رخ می‌دهد، در تشخیص اعمال مقررات تعدد اعم از مادی یا معنوی یا عدم اعمال این مقررات، با اختلاف نظر مواجه است و سه یا حتی چهار دیدگاه وجود دارد؛ دیدگاه اول قائل بر «جرم شامل» و تلقی عنوان جرم «مزاحمت تلفنی» بر تمامی جرائم است؛ دیدگاه دوم این حالت را تعدد معنوی می‌داند؛ دیدگاه سوم معتقد بر تعدد نتیجه است و دیدگاه چهارم آن را تعدد مادی به شمار می‌آورد.

۲- این مقاله دیدگاه دیگری که ترکیبی از تعدد معنوی (تعدد عنوان) و تعدد مادی است، ارائه داد. عنوان مزاحمت تلفنی بر بزه توهین و تهدیدی که از طریق تلفن یا سایر دستگاه مخابراتی دیگر رخ می‌دهد صدق می‌کند؛ زیرا رفتارهای بزه‌های یادشده، علاوه بر آن که خود جرم تلقی می‌شود، واجد وصف مزاحمت‌آمیز نیز است. به عبارت دیگر رفتار واحد مرتکب دارای دو عنوان مجرمانه؛ یعنی حسب مورد، توهین یا تهدید و مزاحمت تلفنی است و با توجه به این که رابطه آن‌ها عموم و خصوص من وجه است با حالت تعدد معنوی (تعدد عنوان) مواجه خواهیم شد. از طرف دیگر اگر مرتکب طی یک تماس تلفنی علاوه بر به کار بردن رفتارهای آزار دهنده غیر مجرمانه که تشکیل دهنده رکن مادی مزاحمت تلفنی است، مخاطب را مورد توهین یا تهدید نیز قرار دهد، با فرض نادری از حالت تعدد مواجه خواهیم بود که دادرسی باید بین سه جرم؛ یعنی مزاحمت تلفنی؛ توهین + مزاحمت تلفنی = تعدد معنوی = جرم اشد و تهدید + مزاحمت تلفنی = تعدد معنوی = جرم اشد، قواعد تعدد مادی را جاری کند.

فهرست منابع

الف. فارسی

- * آقای‌نیا، حسین (۱۳۹۲)، حقوق کیفری اختصاصی جرائم علیه اشخاص (شخصیت معنوی)، چاپ ششم، تهران: میزان.
- * اردبیلی، محمدعلی (۱۳۹۷)، حقوق جزای عمومی، جلد سوم، چاپ شانزدهم، تهران: میزان.
- * اردبیلی، محمدعلی (۱۳۹۳)، «نقد و بررسی تعدد معنوی جرم تهدید از طریق مزاحمت تلفنی»، حقوق: رای، دوره سوم، شماره ۷.
- * استفانی، گاستون و لواسور، ژرژ و برنار بولوک (۱۳۸۳)، حقوق جزای عمومی، برگردان: حسن دادبان، جلد دوم، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- * الهام، غلامحسین و برهانی، محسن (۱۳۹۷)، درآمدی بر حقوق جزای عمومی، جلد دوم، چاپ چهارم، تهران: میزان.
- * بسامی، مسعود (۱۳۹۸)، تعدد اعتباری (معنوی) جرم در رویه قضایی و دکترین، چاپ نخست، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه.
- * پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی (۱۳۹۶)، مجموعه آرای قضایی دادگاه‌های تجدید نظر استان تهران (کیفری) تابستان ۱۳۹۳، چاپ نخست، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه.
- * پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی (۱۳۹۴)، مجموعه آرای قضایی شعب دیوان عالی کشور (کیفری) بهار ۱۳۹۲، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه.
- * پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی (۱۳۹۳)، مجموعه آرای قضایی دادگاه‌های تجدید نظر استان تهران (کیفری) بهار ۱۳۹۲، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه.
- * پوربافرانی، حسن و احمدی، اصغر و پولادی، جواد (۱۳۹۹)، «چالش‌های اعمال قواعد تعدد جرم نسبت به اشخاص حقوقی»، مجله حقوقی دادگستری، سال ۸۴، شماره ۱۱۱.
- * حبیب‌زاده، محمدجعفر و علی‌پور، عادل (۱۳۹۱)، «تحلیل جرم ایجاد مزاحمت تلفنی»، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال سوم، شماره دوم.
- * دانشخواه، اعظم السادات (۱۳۹۲)، «ارزیابی جرم مزاحمت تلفنی در سیاست کیفری

- ایران»، حقوق: راه وکالت، پاییز و زمستان، سال پنجم، شماره ۱۰.
- * دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷)، لغت‌نامه دهخدا، جلد سیزدهم، چاپ دوم، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- * زراعت، عباس (۱۳۹۲)، «تمایز حالت تعدد معنوی جرائم از عناوین مشابه»، حقوق: مطالعات حقوق خصوصی، پاییز ۱۳۹۲، سال چهل و سوم، شماره ۳.
- * شمس ناتری، محمدابراهیم و کلانتری، حمیدرضا و زارع، ابراهیم و ریاضت، زینب (۱۳۹۶)، قانون مجازات اسلامی در نظم حقوقی کنونی، جلد نخست، چاپ چهارم، تهران: میزان.
- * صانعی، پرویز (۱۳۸۲)، حقوق جزای عمومی، تهران: طرح نو.
- * عزیزبانی، مجید (۱۴۰۱)، «تاثیرات متقابل آرای حقوقی و کیفری؛ از تئوری تا رویه قضایی»، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۸۶، شماره ۱۱۷.
- * علی‌آبادی، عبدالحسین (۱۳۹۲)، حقوق جنایی، جلد نخست، تهران: فردوسی.
- * قیاسی، جلال‌الدین (۱۳۸۸)، «بررسی وحدت یا تعدد جرم در حالت تعدد نتیجه»، فقه و حقوق، سال پنجم، شماره ۲۰.
- * گارو، رنه (۱۳۹۹)، مطالعات نظری و عملی در حقوق جزا، برگردان و تطبیق: سید ضیاء‌الدین نقابت، جلد سوم، تهران: مجد.
- * گروه پژوهشی چراغ دانش (۱۳۹۵)، جرم مزاحمت تلفنی در رویه دادگاه‌ها، چاپ نخست، تهران: چراغ دانش.
- * محمدخانی، عباس (۱۳۹۵)، عنصر روانی جرم، جلد نخست، تهران: میزان.
- * میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۹)، حقوق کیفری اختصاصی (۴) جرائم علیه شخصیت معنوی اشخاص، چاپ نخست، تهران: میزان.
- * میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۲)، حقوق کیفری اختصاصی (۱) جرائم علیه اشخاص، چاپ سیزدهم، تهران: میزان.
- * نوربها، رضا (۱۳۹۰)، زمینه حقوق جزای عمومی، چاپ بیست و نهم، تهران: گنج دانش.
- ب. عربی**
- * نجیب حسنی، محمود (۱۹۸۸)، شرح قانون العقوبات اللبناني، جلد دوم، لبنان: الحلبي الحقوقية.